

نهشکهنجه له ژیرخانی مالی عهزیزخانی سهردار

گۆڤار یان "وهرزنامه" ی فارسی زمانی "بوخارا" له لاپهړه ۱۷۸ و ۱۷۹ ی ژماره ۷۷ (مهر-دی ۱۳۸۹ [۲۰۱۱]) ی خویدا، دهقی نامهیهکی "کونت ئهندرود ئابوت" کونسولی بریتانیا له تهوړیزی به سهرهتایهکی کورتهوه چاپ کردووه که به گویره ی سهرهتاکه، دهبی بو سهردار عهزیزخانی موکری (۱۸۷۰- ۱۷۹۰) نیردرابیت. ریکهوتی نامهکه ۹ ی مانگی شهووالی ۱۲۸۱ ی کوچیه که به حیسابی "تقویم تطبیقی" دهکاته ۱۸۶۵/۳/۸ ی زابینی.

له نامهکهدا، کونسول بو عهزیزخان دهنوسیت؛

"... بهداخهوه بیستوومه کهسینک به ناوی "نهحمهدی کورد" له ژیرخانی مالی نیوهدا نهشکهنجه کراوه و قامیشیان له ژیر نینوخی رۆکردووه، نهوه لهکاتیکدایه که ناسرهددین شا لهسهر داوای شای ئینگلستان فهرمانی [یاساخ بوونی نهشکهنجهی] دهرکردووه... له کوتاییشدا دهلی من به پیویستی دهزانه هووالهکه به وهزیری موختار [ی ئینگلیز له تاران] رابگهینیم و هیواداریشم جهنابت وهلامی نامهکهم بدهپتهوه..."

ئوهی لهو بابهته کورتهی وهرزنامهی بوخارا دهردهکویت ئهوهیه گوایه نامهکه یهک لهو بهلگه گرنگانه بووه که له مالی "سراج الدوله میر" له تهوړیز پاریزراون و "دوکتور عباسقلی صادقی" له ۳ بهرگدا به ناوی "مکاتبات دول ثلاثه با ایران" چاپی کردوون. ئهه بهلگهنامهیهی جیکه ی باسی ئیمه له لاپهړه ۱۷۰ ی بهرگی یهکهمی کتیهکهدا چاپ کراوه که تاییهت به دهولتی ئینگلیزه.

دیاره من دهستم بهو کتیهه راناگات بهلام نهگهر ریگهم بکهوئته ئارشوی بهلگهنامهکانی وهزارهتی کاروباری دهرهوهی بریتانیا له لهندهن ههول دهم سور اغیک له نامهکه بگرم و بزانه کاتی خوی کوپیهکی نیرراوته لهندهن یان نا و گهلو عهزیزخانی و هلامی نامه ی ئابوتی داوتهوه؟

له پهوهندی بابهتهکهدا چندخال ههه بیاننوسم:

یهکهه، عهزیز خان له زور سهرچاوهدا به دلرهقی ناوی لی براوه و گوایه ناسرهددین شا له ههر شوئینیکی ئیران راپهیرین و ئالوزیههک ببینرایهت ئهوی دهنارده سهر خهلهکهکی. بو نمونه ناردوویهته مهئمووریهتی گیلان و شیراز که له ههر دوکیاندا راپهیرینهکانی خهلی دامرکاندووه. ههروهها فهرماندهی سهرمکی بووه له ئابلووقهدانی بابیههکان له زهنجان و "چاری" یان "چههریق" - ئهه شوئینهی و له سالانیکه دواتردا بوو به پینگه ی راپهیرینی سمایل ئاغای سمکو. ههوالئیکه دیکه سهبارته به توندوئیزی نواندنی عهزیزخان ئهه هووالهیه که دهگوتریت گوایه "قرة العین" (فاتیمه ی زهریرین تاج) - کچی ئاز ادبخواز و شورشگیره قهزوینی به فهرمانی ناسرهددین شا بهلام بهدهست نوکهرانی عهزیزخان له تاران خنکینرا (بروانه بهشی ژماره ۱۴۳، ۱۸۳، و ۲۳۰ ی ئهه زنجیره وتاره).

ناشکرایه به‌شیکي زور لهو کارانه، نمرکی ئیداری بوون که له لایهن حکومت و شه‌خسی ناسر مددینشاوه پپی ئه‌سپیرراوه، به‌لام هر چوونیک بیت له سرچاوه میژووبیه‌کاندا به ناوی ئه‌وه تو‌مار کراون.

دووهم، سردهمی نووسرانی نامه‌که ۵ سالیک پیش کوچی دواپی کردنی عزیز خان و هی سالانیکه که له‌سر پوستی سر دارکوللی نه‌مابوو و به نیوه خانه‌نشینی له تهوریز ده‌ژیا.

سپه‌هم، ئه‌و که‌سه‌ی وا له ژیرخانی مالی عزیزخاندان له شاری تهوریز ئه‌شکه‌نجه کراوه، کورد بووه، واته ئه‌ودهمیش وهک ئیستا، چه‌قوی کورد به پیچه‌وانه‌ی چه‌قوی میلله‌تان، ده‌سکی خوی بریوه!

چوارهم، گهرچی ده‌بی له ئه‌سلی کتیبی سرچاوه (مکاتبات دول ثلاثه) دا روون کرابیته‌وه، به‌لام له سره‌تای نووسراو بو به‌لگه‌نامه‌که دهرناکه‌ویت ئایا نامه‌که به ئینگلیزی نووسراو و نیرراوه یان کاتبانی کونسولیه‌تی بریتانیا له تهوریز پیش ناردن کردوویانه‌ته فارسی. هر وه‌ها روون نییه ئایا وه‌لامی عزیز خان (ئه‌گهر وه‌لامیک بوویت) به چ زمانیک نووسراوه. من لام وایه ده‌بی ئه‌و چه‌شنه نامانه هر به فارسی نیررابیتن، سره‌تای نامه‌ک‌ه‌ش "جناب جلالت مآبا، اجل افخما، دوستان استظهارا، مشفق مکرما" که هه‌مووی ته‌عبیراتی عهره‌بیی به‌کاره‌تووی نیو زمانی فارسیی ئه‌و سرده‌مهن، دهری ده‌خات که به شیوازی نامه نووسینی فارسیی ئه‌و سالانه نووسرابیت دهنه نامه‌ی فرمی ئه‌و سالانه‌ی بریتانیا، که من زوریانم له نیو به‌لگه‌نامه‌کانی و مزاره‌تی دهره‌وی بریتانیا دا بینوون، ئه‌وه‌نده موجه‌له‌یان تیدا نییه و ساکارترن.

پینجه‌م، سالی نووسرانی نامه‌که (۱۸۶۵ز) راست ۱۵ سال پیش شو‌رشی سالی ۱۸۸۰ ی شیخ عوبه‌یدیلای نه‌هرییه و نابوت که لام وایه ئه‌ودم وهک به‌شیک له بالو‌یزخانه‌ی بریتانیا له خاکی عوسمانی کاری کردوه، سه‌بارت بهو راپهرینه‌ش راپورتیکی زوری ناردوه بو تاران و له‌ویوه بو له‌ندهن. من سالانیکي زور پیش ئیستا به‌شیک لهو به‌لگه‌نامه‌نم هر گهرییه سر کوردی و له گو‌قاری ماموستای کورد چاپی ستوکه‌و‌لمی سوئید دا بلاو کرانه‌وه، به‌لام به‌داخه‌وه ریکه‌وت و ژماره‌ی گو‌قار کهم ئیستا له‌بیر نییه.

شایانی باسه له لاپه‌ره ۲۴۳ ی به‌رگی پینجه‌می یادداشته‌کانی اسدالله علم و مزیری دهرباری محهمه‌دره‌زاشای په‌له‌ه‌ویش که له به‌شی ۳۹۵ ی ئه‌م زنجیره و تارهدا هه‌ندیک بابته‌ی لی راکو‌یزرا، ئاماژه به‌وه کراوه که ناسر مددینشای قاجار له سه‌فریکی ئوروپای خویدا ویستوویه‌تی له فرهنسه‌وه بچینه بریتانیا به‌لام ئیجازه‌یان پی نه‌داوه له سره‌ئه‌سای ئه‌وه‌ی که له ئیرانی ژیر حوکماتی ئه‌ودا زیندانیان ئه‌شکه‌نجه ده‌کرتن.

ئه‌وه‌ش ده‌قی فارسی نامه‌ی کونسول نابوت بو عزیزخان هاو‌ری له‌گه‌ل سره‌تای کورتی و هرزنامه‌ی "بوخارا" که هاو‌رییه له‌گه‌ل وینه‌یه‌کی ناسر مددینشا. من هر دوو لاپه‌ره‌ی ۱۷۸ و ۱۷۹ ی و هرزنامه‌که‌م کردوته یهک و پیکه‌وه کوپیم کردوون. به‌لام با پیشتر ئه‌و بلیم که من خوم گو‌قاری بوخارام نه‌بینیوه و دوستیکی خوشه‌ویستم کوپیه‌کی لهو دوو لاپه‌ره په‌یوه‌ندیداره بو هه‌لگرتووم و پینداوم که لیره‌دا سپاسی زوری ده‌که‌م:

• ناصرالدین شاه در شصت سالگی

۱۵۹۷- ناصرالدین شاه و قبول لغو شکنجه ولی بی‌اعتنائی به آن

از کنسول انگلیس آبت (Abott) در تیریز به تاریخ ۹ شوال ۱۲۸۱ نامه‌ای به عزیز خان سردار کل پیشکار آذربایجانی مکشوف شده است که حکایت از توجه دولت انگلیس می‌کند نسبت به شکنجه‌هایی که در ایران معمول بوده و درین نامه اظهار شده است که در خانه سردار کل مکرزی نی به ناخن احمد گرد کرده بوده‌اند. اعتراض کنسول انگلیس به مناسبت آن است که شکنجه مطابق تصمیمی نیست که ناصرالدین شاه به پادشاه انگلیس اظهار کرده بود.

این نامه ضمن اسناد مهم دیگری است که در خانه سراج‌الدوله میر در تیریز نگاه‌داری می‌شد و اینک به همت قابل تحسین آقای دکتر عباسقلی صادقی منتشر شده است در سه جلد

کتاب بسیار خواندنی و متنبه‌شدنی.

بن نامه همانندی دارد با تذکراهایی که در دههٔ چهارم قرن بیستم شمسی از سوی مراجعین لمللی به ایران داده می‌شد و سیدحسین تقی‌زاده در زندگی طوفانی بدان اشارت کرده است.

اینک اصل نامه را بخوانید:

جناب جلالت‌مآب، اجل افخما، دوستان استظهار، مشفق مکرما، دوستدار با افسوس تمام شنیده که این روزها آن جناب جلالت‌مآب در خانهٔ خودشان یک نفر احمدنام کرد را حکم به شکنجه کردن داده‌اند یعنی نی به ناخن او زده‌اند. در صورت صدق دوستدار متحیر است که آن جناب چگونه راضی می‌شوند که این‌طور بیرحمی را در خانهٔ خودشان بکنند و علاوه بر این آن جناب باید بدانند که شکنجه کردن به مردم خلاف حکمی است که اعلیحضرت پادشاه ایران بنا به خواهش اعلیحضرت پادشاه انگلیس فرموده‌اند. به دوستدار واجب آمد که هر وقت ازین گونه حرکات را استماع نماید به جناب جلالت‌مآب وزیر مختار اظهار کند. امیدوار است جواب این رقعۀ دوستدار را لطف بفرمایید. زیاده زحمت است.

[کنت اندرود آبت]

تحریراً فی ۹ شهر شوال ۱۲۸۱.

(نقل از ص ۱۷۰ مکاتبات دول ثلاثه با دولت ایران. جلد اول: انگلیس به اهتمام عباسقلی

صادقی فروزنده کاظمی تهران ۱۳۸۶).

